

сифікаційна будова поетичних текстів Г. Сковороди, зокрема, її строфічний рівень та римування, частково - кінцеві та внутрішні рими.

Ключові слова: Григорій Сковорода, строфа, строфіка, рима, версифікація.

Summary. The article deals with the strophic level of the verifying structure of Gregory Skovoroda's poetic texts (the Ukrainian writer of the 18th century). All the well-known his poems, that were written in the ancient Ukrainian language are the object of the analysis. The subject of the research is the verifying structure of G. Skovoroda's poetic texts, in particular, its strophic level and rhyme, in part — the final and internal rhyme.

Gregory Skovoroda, a talented poet and poetry theorist (who, for several years, taught poetics in the Pereyaslavsky and Kharkiv colleges), attempted one of the most radical reforms of the Ukrainian syllabic versification of the eighteenth century. A key vector of this reform was the diversification of rhymes, in particular and the widespread use of male and inaccurate rhymes. To somewhat lesser extent, however, innovative elements relate to other versioning levels, including stanzas and rhymes.

The author substantially diversified the schemes and methods of rhyming in various stanzas, often turned to regular internal rhymes, and also widely used man's rhymes: both on their own and in combination with women, including the adherence to the rule of alternation. In a number of texts not included in the collection «The Garden of Divine Songs ...», the traditional two-storey structure, with a pair of rhyming of female clauses, was traditional for the ancient Ukrainian syllabic. Such strophic structure is modeled by the introduction of male and regular internal rhymes in the other texts. G. Skovoroda widely used the kathrine structure (with paired and cross-rhyming), five-vertebrate, six-vertebrate, semivirshova, eight-vyshivaya (with different rhythm patterns of final and regular internal rhymes (including the rare ternary rhyming for the Ukrainian syllabic), widespread use «Vaise» — unrhymed lines at the end of the stanza).

Key words: Gregory Skovoroda, stanza, strophic, rhyme, versification.

Отримано: 21 серпня 2017р.

УДК [821.161,2'06.09:8202.]+[316: 323] С. Жадан
І. М. Онікієнко

С. ЖАДАН - ВИРАЗНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В ЕПОХУ ДРУГОГО МОДЕРНУ

Література епохи Другого модерну в усьому світі стала сумною констатацією того, що війна, на жаль, залишається тепер і буде в досяжному майбутньому складовою історії людства. Український прецедент лише підтвердив факт виникнення нової форми військового конфлікту, що починається з мирних антиурядових акцій і завершується жорстокою громадянською війною і зовнішньою інтервенцією. Жертвами конфлікту нового типу так званої гібридної війни стають насамперед найбільш беззахисні категорії населення. В умовах гібридної війни стає неможливо відрізнити правих від винуватих, простих мирних громадян від бойовиків і терористів - смертників. Тому не випадково з новою силою в сучасних міжнародних відносинах прозвучала ідея відродження нації - держави. С.Жадан - український митець, в сьогоднішній творчості якого національна ідея підноситься на належне їй по праву місце в житті української держави і народу. У своїх поетичних збірках 2015-2016 років «Життя Марії» й «Тамплієри» митець, якому болить проблема національного розбрату, пропонує замислитись над пошуками шляхів подолання ненависті.

Сучасні політичні та військові аналітики, соціологи, культурологи та філософи зосередили свій інтелект над пошуками шляхів припинення тероризму та військової агресії окремих держав, заспокоєння зон турбулентності, вироблення етики спільної відповідальності. Проблемам вирішення конфліктів в державах і між державами присвячується дослідження аналітиків - координаторів ІАС О.Роговика та Е.Набі [7]. Представники Інституту стратегічних досліджень України констатують факт входження людства в епоху Нового Модерну, «народження якого відбувається не менш складно й суперечливо, як і знайомий нам світ Пізнього Модерну та Постмодерну довгого ХХ століття» [4]. Про потребу вироблення етики глобальної відповідальності, яку належить сповідувати усім цивілізованим державам, веде мову О.Власюк у статті «Українська ситуація — ключ до розуміння майбутньої Європи» [3]. Факт відродження старого - нового тренду нації - держави в сучасних міжнародних відносинах констатує І.Виноградов [2]. М.Требін у статті «Україна перед воєнними викликами сучасності» описує ознаки воєн нового типу, зазначаючи, що змістом військових дій у гібридній війні стають не військова перемога, а «деморалізація і нав'язування своєї волі всьому населенню держави» [8, 249].

У сучасному літературознавстві вивчення літератури епохи Другого модерну, проблем маніпулювання масовою свідомістю в умовах гібридної війни та оновленого змісту національної ідеї щойно починається.

Мета даного дослідження - репрезентувати творчість С. Жадана як яскраве явище української літератури епохи Другого модерну через представлення нового образного ряду поетичної збірки «ЖиттяМарії», розглянути запропоновані митцем нові складові філософсько-естетичного змісту національної ідеї в умовах військової агресії та процес пошуку шляхів національної єдності.

З початку розгорнення в країні антитерористичної операції С. Жадан з друзями постійно відвідує Схід

України, зокрема міста Донецьк, Луганськ, Алчевськ. На його переконання, призначення письменників сьогодні в Україні, попри мінімальний вплив на політику, — узяти на себе сміливість та відповідальність «фіксувати емоції, думки, настрої та події, щоб потім з цього скласти більш - менш об'єктивну історію. Тому що все швидко забувається, суспільна пам'ять дуже суб'єктивна» [6]. У своїх інтерв'ю 2016-2017 рр. митець зізнається, що настрої його творів про війну визначили, з одного боку, тривожні відчуття, а, з іншого, - побачені чудеса віри, енергії, впевненості, продемонстровані українськими людьми, стали основою для стриманого оптимізму: «В країні війна, щодня гинуть наші співвітчизники. Мене здивувала стійкість, мужність і мудрість українців. Це особливо відчуваєш, коли приїздиш на Схід, бачиш наших хлопців і волонтерів, це вражає, мотивує і не дає зневіритись» [6].

Композиційна будова збірки «Життя Марії» визначається віршами, які умовно можна поділити на три тематичні групи. Перша - змалювання сакральних чинників об'єднання нації. Друга - розкриття сили і значення кохання як символу життя. Третя — зображення жертв військової агресії в Україні та розкриття злочинів проти української нації. Відповідно національну ідею, спрямовану на об'єднання нації, поет наповнює християнськими цінностями, що впродовж багатьох століть були визначальними для української ментальності — це віра, любов та пам'ять. Збірка постала як вираження поетового болю за те, що український конфлікт на Сході України став ще однією зоною турбулентності для світової громадськості та, за визначенням європейських аналітиків, «може бути тиражований як спецоперація з руйнування державності» [4, 21].

У першій групі віршів профанний рівень українського буття в умовах гібридної війни складає мета агресора - розпалювати ворожнечу та агресію один до одного між українцями, які, поступово деморалізуючись у кровопролитті, звикаючи до жорстокості та смерті, забули про вірність своїм духовним витокам та обов'язок зберігати для нащадків неушкодженою територію своєї держави. Зважаючи на малоефективність спроб міжнародних інститутів та української дипломатії знайти вихід для України в ситуації морального занепаду, поет вдається до пошуків сакральних чинників об'єднання нації. У вірші «Наші діти, Маріє, ростуть ніби трава...» вибудовується християнська міфологема спасіння та заступництва. Марія та її Син, намагаючись зупинити розбрат між українцями, також розділились у своєму заступництві, своїй повчальній місії, яку виконують. Марія - з нами, з тими, хто не сумнівався у своїй приналежності до української нації, залишився вірним Україні. Божа Матір підтримує нас, не дає зневіритись. У її Сина призначення значно важче, так, що ми у своїй недалекоглядності навіть засумнівались у правильності Його дій. Він з тими, хто припустився жахливої помилки та у важкий і важливий для України час вибору майбутнього відкріс рідної землі та держави: «...завжди поміж чужих, / виховує їхніх дітей, сміється до їхніх дружин» [5, 9]. Внутрішні лінії напруженості між східним регіоном України та рештою регіонів такі потужні, що хаос погрожує поширитись аж до повного нашого самознищення. Ми готові спроводити у вічне вигнання не лише заколотників, сепаратистів й усіх, хто лишився на їхній території, а й самого Спасителя: «Хай їх виводить і сам забирається теж...» [5, 9]. Перед читачем постає оновлена історія біблійного Мойсея, яка і завершується, зрештою, прозрінням народу, прагненням побачити повернення духовних очільників нації: «Хай повернеться згодом, щоб врятувати / якщо не нас, то хоча би наших дітей» [5, 9]. Біль поета за майбутнє України виражає образ її дітей, «що ростуть, ніби трава» [5, 8], бо нікому стало пояснити їм важливість обов'язку берегти свої духовні джерела. Мова про дітей донбаських шахтарів, злочинна влада яких знайшла для них нову фейкову державу: «...чорні робочі долоні, стрижена голова, / зранку стоять на зупинках, неприкаяні, як пірати - / тимчасова адреса, країна напівжива» [5, 8]. Як повернути Україні утрачених її дітей? Можливо, з часів Г. Квітки -Основ'яненка не звучала в українській літературі потреба виражати національну ідею через повернення до головних християнських цінностей.

Образ капелана з вірша «Звідки ти, чорна валко, пташина зграє?» виражає ту саму потребу українців мати духовного очільника, який би підтримав словом і порадою, задовольнив потребу сповіді й каяття. Поет уболіває за долю мирного населення, що опинилось в зоні артобстрілів, втративши своє місто, обжиті домівки, родинне гніздо. Нестабільність становища українського населення, яке змушене покидати спотворену війною рідну землю, передають метафори «чорна валка», «пташина зграя» [5, 10]. Чи переживуть вони біль, чи стане терпіння, які ще на них чекають утрати і чи настане розплата за скоєні злочини, - питання, на які важко відповісти навіть капелану.

Особливо трагічно зображає поет образ біженців у вірші «Візьми лише найважливіше...». Митець пояснює етимологію цього принизливого маркера нової епохи, зараховуючи і себе до цих нових маргінальних особистостей, всю глибину болю яких намагається виразити словом: «Ми з тобою біженці. Нам з тобою бігти крізь ніч./ ...тікати від псів, спати поміж волів» [5, 14]. Маркери воєнного часу нагадують середньовічні реалії, коли ти втрачаєш усе, що пов'язувало тебе зі стабільністю, оточений цвинтарною тишею та смертю, образ якої один із найпотужніших у збірці.

Розташування віршів у збірці нагадує двобій між життям і смертю. На думку поета, ненависть і смерть може здолати об'єднання українських людей, що стане проявом божественного в українському бутті. Любов та милосердя як християнські категорії актуалізуються через міфологеми заступництва Божої Матері та її Сина. Так образ Спасителя з'являється у вірші «Чого лише не побачиш на цих вокзалах...» [5, 16-17]. Вірш

можна розглядати як своєрідну поетичну молитву, яка покріплює віру українців у те, що Він завжди був поміж нас і нині перебуває з нами. Доки залишаються відкритими залізничні ділянки, доки посеред жаху та смерті люди діляться хлібом та молоком, доти не зникає надія на порятунок. Доки бодай одна Марія залишається з нами, поетам є сенс писати книжки, а нам усім боронити, навіть тоді, коли не лишається сил, «країну, в яку не вірить ніхто і говорити мовою, яку не розуміють ніде» [5, 25]. Віра формує сакральне відчуття - «рваний солодкий опік громадянства твого» [5, 25], - переконує поет у вірші «Не розуміючи після, не сприймаючи до...».

С.Жадану як людині, що народилася і живе сьогодні на Сході України дуже важливо ретранслювати переживання східними українцями драматичних подій і притаманну їм свідомість того, що Донбас і Схід України є чимось окремишим, від'єднаним від решти території держави. І робить він це не для того, аби виправдати таку свідомість, а щоб передати її наявність, бо коли з'являється достовірна інформація, то свідомістю людей важче маніпулювати. На думку митця, доля українців зміниться, якщо змінити усвідомлення патріотизму, бо не існує якогось регіонального патріотизму - львівського, полтавського, донецького чи харківського: «Це справді дивна і страшенно важлива річ, коли у місцевих змінюється усвідомлення себе, своєї країни, своєї батьківщини, коли змінюється усвідомлення свого патріотизму. Регіональний патріотизм треба долати. Батьківщина не обмежується кварталом. Бо у нас часто українець ховається за свій хутір, свою вулицю. І насправді така доволі зручна позиція дає можливість тобі усунутися від процесів, які відбуваються з країною» [1].

Основу буття українців у майбутньому складуть головні християнські цінності - любов, віра і пам'ять. У вірші «Слова, якими можна все пояснити, завжди прості...» поет демонструє здібність у лаконічних афоризмах визначати філософський зміст буття. Попри всі жахіття, він не песимістичний, бо ми мали досить нагод, аби зрозуміти, що «смерть не міняє звичок і вподобань», «Бог ховається у великому», «вигнання не позбавляє нас віри», а «життя заслуговує захвату все одно» [5, 112]. Синонімом життя для поета завжди є кохання. У збірці «Життя Марії» вірші про кохання відрізняються особливим ліризмом та ніжністю, їх огортає непереможна впевненість автора у тому, що «життя має тривати навіть тоді./коли триває війна», як у вірші «Давай, скажи їй щось, зупини...» [5, 41]. Вірш пронизує бажання ліричного героя утримати, вберегти кохану, знайти слова радості й ніжності, аби вона залишалася поруч і вірила. Образи закоханих марковані новими мілітарними акцентами. Вірш «Перші дні листопада передає тривогу ліричного героя за кохану, що опинилася посеред листопада в чужому місті, чужій кімнаті. Тому осінь над ними «з льоду й сталі» [5, 44]. Він стереже її сон, не лишає ні на хвилину, перестрашений небезпекою: «раптом дерева обступлять її і поведуть на страту» [5, 44]. Війна посилила притаманне С.Жадану розуміння дуальності всіх речей у світі. У випадку з коханням, і припинити стосунки, і розвивати їх далі однаково небезпечно через смертельну загрозу небуття:

Найбільше вони бояться, що все це триватиме далі.

Найбільше вони бояться, що більше нічого не буде [5, 45].

У вірші «З чого все почалося?..» автор укріплює своїх закоханих у вірі в силу почуття, переконуючи, що «потрібно змагатися за можливість разом / засинати /, ламати ворожі шеренги за можливість разом / прокидатись» [5, 80]. Поетове серце відчуває, а зір бачить, що у світі природи птахів угорі тримає віра, а рибу в ріці - ніжність, тому життя природи незнищенне. Загалом, «цінуючи здатність любити, / ніби найвищу здатність» [5, 80], він зображає непереможність життя смертю.

Як любов здолає ненависть, а віра сформує громадянство, так і пам'ять визначатиме суть національної ідеї. Пам'ять передусім культурна оживає у міфологемах патріархальної ідилії як національного ідеалу. Вірш «У наступному житті, будь ласка...» ніби відображає реінкарнацію буття ліричного героя в іншому часі. Теперішнє і майбутнє протиставляються. Оскільки в теперішньому дуже багато «рваних сердець, темних вістей, зневаги й погорди» [5, 108], то ідеал поета апелює до патріархальної ідилії: оселитися під непоквапливим небом півночі, де добре живеться риbam. Образ риби, що символізує божественне начало буття і у перших християн пов'язується з прообразом Христа, присутній як сакральний знак в усіх творах С.Жадана. Поет запевняє, що ми повертаємося до себе справжніх, лише ідучи по колу.

У вірші «Прифронтове місто напередодні Різдва» образи нагадують різдвяний вертеп. Радіють селяни, міщани, мирноносці та хористи. Образний ряд козацького війська, представлений старійшинами., мудрецами, полковниками, писарями, джурами, гармашами, піхотинцями, доповнюють запеклі прапороносці, поважні бійці, штрафники і штабісти [5, 143]. Атмосфера радості порушується роздумами, пов'язаними з наближенням смерті та утрат під час протистоюнь й опору невидимому ворогу: «Хто з вас вціліє цієї зими, чоловіки?» [5, 143]. Всі відчувають містичну присутність смерті. Смерть безсила під час нашого об'єднання у церкві, чекає нас на вулиці і в полі, зазіхає на нашу віру та любов. І все ж образ Святої Заступниці Війська Запорозького та всього українського народу потужніший за смерть. Наші духовні точки опори насправді ніколи не змінювались і полягали у громадській єдності, вірі та любові.

У збірці виокремлено цикл віршів під назвою «Чому мене немає в соціальних мережах...». Вірші написані ритмізованою прозою у формі оповіді. Тут поет актуалізує проблему пам'яті про війну як реальне наше життя і протиставляє фейкове життя багатьох сучасників у мережі. Роздуми митця пов'язані з прагненням сформуванню почуття відповідальності кожного українця за втрати, за кількість жертв серед

Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
мирного населення та в зоні бойових дій . У вірші «Голка» зображено хлопця 32 років, який закінчив університет, іняз, працював татувальником, жив з батьками. Його випадково підстрелили на блок - посту і поховали в спільній могилі. С.Жадан свідомо уникає героїзації. Смерть не подбала про те, аби цей хлопець загинув за героїчних обставин. Такою є фатальна випадковість війни й поетові страшно, що колись цю трагедію буде сфальсифіковано, що колись яка - небудь наволоч - поет «буде писати про це героїчні вірші» [5, 55]. Ще страшніше, коли яка - небудь наволоч «скаже, що про це взагалі не треба писати» [5, 55].

Вірш «Псих» - розповідь від імені хлопця, брат якого лежить в інтернаті для психічно хворих. Бойовики захопили інтернат, на подвір'ї виставили міномети. У мирний час, у дитинстві він соромився свого брата, помічав його лише боковим зором, як щось неприємне. Війна змусила до відповідальності, тим більше, що все керівництво інтернату розбіглося і за хворими доглядають 6 чи 7 прибиральниць. Автор зауважує із сарказмом, що відповідальних «не так і мало для міста - мільйонника»[5, 63]. Образ інтернату цікавий також і з огляду на подальший розвиток творчості С.Жадана, адже у 2017 році, через два роки після виходу поетичної збірки, вже є рукопис роману «Інтернат». У зовсім свіжому інтерв'ю «Апострофу» митець потлумачив інтернат як «метафору неукоріненості, загубленості, неупорядкованості і неприкаяності», зазначивши, що подібні відчуття стосуються сьогодні багатьох з нас і країни в цілому, «тому що суспільство у нас теж страшенно не вкорінене в цю країну. Це невідчуття країни - такий певний синдром інтернату» [1]. Авторів ідеться про те, аби показати специфіку Донбасу також і в цій неукоріненості- почуття, яке не можна ігнорувати, і яке мусить бути подолане в майбутньому. В цьому полягає один із важливих повчальних змістів вирішення українського конфлікту.

Отже, тематика творчості С.Жадана в епоху Другого Модерну пов'язана з гібридною війною на сході України, драматичним становищем українських біженців, кількістю жертв серед мирного населення та військових. У зв'язку із ситуацією конфлікту у творчості митця актуалізується національна ідея, складовими чинниками якої постають передусім віра, любов та пам'ять, як у збірці поезій «Життя Марії». Віра як сакральне почуття пов'язана зі свідченням того, що підтримка українців існує з боку сил божественних. Україна не раз переживала терор, голод і війну, але заступництво вищих сил, укоріненість у культурний простір нації, прагнення його відстояти, - все це ставало запорукою віри у свою державу. З метою запобігти неукоріненості, здолати регіональний патріотизм, повернути чуття країни, поет ретранслює ментальні архетипи, вдаючись до ряду культурно - історичних та християнських міфологем Матері Марії, Спасителя, Страшного Суду, диявола та Смерті. Віра повертає відчуття свого громадянства, любов долає ненависть та розбрат, пам'ять формує відповідальність. Християнські чесноти, актуалізовані у поетичних збірках С.Жадана про війну, зумовили новий образний ряд його віршів: біженці, капелан, образи закоханих. Зображаючи кількість жертв серед мирного населення, автор намагається здолати в українців синдром інтернату - відчуття відокремленості Сходу України від решти території держави. Вірші С.Жадана про війну в Україні репрезентують передусім повчальний зміст вирішення українського конфлікту, що унеможливить його виникнення в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Васильєв С. Інтерв'ю із С. Жаданом від 13 серпня 2017 року [Електронний ресурс] / С. Васильєв. - Режим доступу: <http://apostrophe.ua/society/culture>.
2. Виноградов И. Украинский кризис и новый мировой порядок [Электронный ресурс] / И. Виноградов // Столетие, 2015. — Режим доступа : http://www.stoletie.ru/vzglvad/ukrainskii_krizis_i_novyi_mirovoj_poradok_804.htm.
3. Власюк О. С. Українська ситуація - ключ до розуміння майбутнього Європи [Електронний ресурс] / О.С. Власюк // Блоги. - Режим доступу: http://blogs.ukrinform.gov.ua/blog/oleksandr_vlasyuk.
4. Єрмолаєв А. Український конфлікт і майбутнє світової та європейської безпеки / [Електронний ресурс] / А.Єрмолаєв, С.Денисенко, О.Маркєєва, Л. Поляков // Нова Україна. Інститут стратегічних досліджень. - К., 2015. - 30 с. - Режим доступу: http://newukraineinstitute.org/media/news/501/file/crisis_security%20ukrpf.
5. Жадан С. Життя Марії. Книга віршів і перекладів / С. Жадан. - Чернівці: Meridian Czerno-witz; Книги - XXI, 2015. - 184 с.
6. Лой О. Інтерв'ю із С. Жаданом від 8 січня 2016 року [Електронний ресурс] / О.Лой. — Режим доступу: glavcom.ua > Інтерв'ю.
7. Роговик О. Підсумки місяця у міжнародних відносинах (березень 2015) [Електронний ресурс] / О.Роговик // Інформаційно-аналітичний центр факультету міжнародних відносин, 2015. - Режим доступу: <http://iac.org.ua/monfh-summary-of-international-relations-march-2015>.
8. Требін М. П. Україна перед воєнними викликами сучасності / М. П. Требін // Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія. — 2014. - № 4 (23). - С. 246-251.

Анотація. У статті висвітлюється творчість С.Жадана як одного з яскравих представників української літератури епохи Другого модерну, яку маркують потреба створення нових принципів і правил міжнародного порядку, вироблення етики глобальної відповідальності та відродження національної ідеї, підкріпленої

основними християнськими цінностями. Представлено художню специфіку відображення у поетичній збірці «Життя Марії» образів гібридної війни на Сході України та мирного населення.

Ключові слова: Другий модерн, гібридна війна, етика спільної відповідальності, національна ідея, профанний / сакральний простір.

Summary. This article highlights the work of S.Zhadan as one of the brightest representatives of II era of modernism in Ukrainian Literature, that has been marked as necessity to create new principles and rules of international order, ethics production and global responsibility revival of the national idea, backed by basic Christian values. There is a creative identity of reflection of the hybrid war images in the Eastern Ukraine and the civilian population is presented in the poetic collection «Life of Mary». Emphasised, that the phenomenon of creativity of S.Zhadan's Second Nouveau is an artistic testimony of military occupation and military aggression in Ukraine. It reflects new geopolitical space division extensions area of tension between stability and frontline zone - area of uncertainty. The analysis of the figurative number of the collection proves that the victims of the new type of conflict are primarily the most vulnerable categories of the population. In addition, the content of hostilities is the demoralisation of the population, but not military victory. There are outlined problems of collection of poems in 2015, that pushes forward society to overcome national discord. That is about an idea of getting over the hate, content phenomena of love and mercy, the need for confession, the ability to analyse their actions and mistakes, and necessity to think about why we were in the dark streams of history and who will pay for what. It is considered that the settlement proposed by artist has an instructive option of preventing Ukrainian crisis, emergence of such conflicts in the future and stopping the destruction of Ukrainian statehood. The peculiarity of the author's artistic perception is determined by the creation of the sacred myths of the Savior, the Mother of God, the Last Judgment, and the devil, that form the sacred space of the collection and simultaneously penetrate all dimensions of the Ukrainian reality profane space and contributing to the strengthening of the national idea in the consciousness of Ukrainians in organic unity with Christian values.

Key words: Second Modern, hybrid war and peaceful population, ethics of joint responsibility, national idea, profane / sacral space.

Отримано: 7 липня 2017р.